

УДК 65.04

АНАЛІЗ САМОЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ЗМЕНШЕННІ БЕЗРОБІТТЯ НА СЕЛІ*Іванов А.М.*

В статті проаналізовано вплив рівня самостійної зайнятості сільського населення на основні економічні показники, у тому числі на рівень зареєстрованого безробіття. Встановлено, що розширення самостійної зайнятості сільського населення не дає змогу остаточно вирішити проблему безробіття на селі. В статті аналізується вплив самозайнятості сільського населення на головні економічні показники, включаючи рівень зареєстрованого безробіття. Встановлено, що збільшення показника самозайнятості сільського населення неспроможне якісно вирішити проблему безробіття на селі.

Ключові слова: самозайнятість, безробіття.

Ситуація на ринку праці в сільській місцевості залишається складною. Зменшення обсягів виробництва сільгосппродукції, погіршення соціальної інфраструктури негативно впливає на зайнятість сільського населення. Одним із шляхів зменшення безробіття на селі може бути розширення самозайнятості населення.

Розгляд і узагальнення наслідків наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених з питань самозайнятості населення показує, що нині відсутні єдині наукові та методичні обґрунтування змісту зайнятості, визначення суті її соціально – економічних форм. Так, А.Косаєв під самозайнятістю населення розуміє таку, що виступає «основною забезпечення доходів та існування людей, основним джерелом відтворення робочої сили»[3]. Автор розділяє думку О.Рузавіної, яка розглядає зайнятість як «рух активної частини населення відповідно уречевлених умов виробництва в процесі нагромадження в специфічних для даного суспільства соціально – економічних формах» [6].

Ряд важливих питань по основних напрямках удосконалення зайнятості, підвищення якості використання трудового потенціалу поставлено в роботах М.Х.Вдовиченко та К.І.Якуби [1].

К.М.Пугачова вважає доцільним внести зміни до системи адміністративно - територіальних одиниць країни, більше робити капіталовкладень у розвиток АПК, що призведе до розвитку сільських територій і росту життєвого рівня [5].

Питанням зменшення безробіття в сільській місцевості Миколаївщини присвячена дисертація І.Г. Крилової [4].

Головною метою даної статті є аналіз самостійної зайнятості сільського населення, що може докорінно змінити ситуацію на ринку трудових ресурсів Миколаївської області.

Головними задачами дослідження є:

- аналіз самозайнятості сільського населення Миколаївщини у різних існуючих формах зайнятості і з'ясування найбільш ефективної для даної області;
- угруповання сільських районів Миколаївської області за рівнем самозайнятості;
- привернення уваги регіональних і місцевих органів влади, вчених, всього населення до необхідного комплексного рішення задач розвитку сільських територій, а саме – самостійної зайнятості сільського населення.

Актуальність теми самозайнятості пов'язана з проблемами, які виникли за роки незалежності України на ринку трудових ресурсів сільської місцевості Миколаївщини. А саме, глибока економічна криза в Україні, падіння виробництва і пов'язане з ним вивільнення кадрів призвели до різкого зменшення кількості та якості трудових ресурсів села [2].

З метою визначення економічної активності населення і встановлення причин безробіття, було проведено вибіркове обстеження, яким охопили 47 тисяч сільських домашніх

господарств із загальною чисельністю проживаючих в них 14,3 тис. чоловік, в тому числі 10,4 тис. осіб у віці від 15 до 70 років, що в свою чергу складало 1% від загальної чисельності міського та сільського населення.

Дані досліджень показали, що рівень зайнятості працюючого населення в віці від 15 до 70 років у жовтні 2006 року по Миколаївській області складав 53,7% від загальної чисельності населення відповідного віку. По Україні в цілому цей показник майже не відрізнявся від вищеназваного і дорівнював 56,7% [7].

Як показує дослідження центру зайнятості, станом на 1 січня 2006 року на Миколаївщині було зареєстровано 55,2 тисячі безробітних, чи 9,3% до економічно активного населення у віці від 15 до 70 років, що вище загальнодержавного на 2,1%.

У статевому складі серед сільських безробітних Миколаївщини переважають чоловіки на 9,9 % над жінками. Саме ці факти змусили автора звернутися до проблем самозайнятості населення села як фактору, що призводить до зменшення безробіття і покращання життя в сільській місцевості.

Нині в аграрній сфері України існують такі основні форми самозайнятості: особисті селянські господарства; приватні підприємства, де право приватної власності належить роботодавцю (СФГ, приватно-орендні підприємства); великі корпоративні підприємства, які орієнтуються на псевдосамостійну зайнятість.

Відмітимо, що у першій формі господарювання працюють всі, у другій працюють роботодавці та безкоштовно працюючі члени сім'ї, у третій зайняті самостійною трудовою діяльністю на умовах субпідряду (підряду) та госпрозрахункового кооперування. Тобто, до даних категорій самозайнятості належать ті особи, що працюють не за наймом. Найпоширенішими напрямками самозайнятості селян є праця в особистих селянських (підсобних) господарствах (ОСГ) та в селянських (фермерських) господарствах (СФГ).

Зайнятими в особистому селянському господарстві (за матеріалами вибіркового обстеження робочої сили) вважаються особи у віці 15-70 років, які відпрацювали протягом обстежуваного тижня не менше 30 годин, за умовами, що вироблена продукція буде реалізована. На наш погляд, не слід покладати великі надії на ОСГ, так як цій формі самозайнятості притаманні самоексплуатація, самовиживання, можливість існування навіть при збитковості виробництва. Вона не може бути базою для введення інновацій, залучення нових технологій та розвитку підприємництва, тому і вважати ОСГ конкурентами на ринку недоречно.

Відповідно до Закону особисте селянське господарство не має статусу юридичної особи і його діяльність не відноситься до підприємницької діяльності. Це означає, що власники особистих селянських господарств не можуть бути роботодавцями.

Як показують дослідження, в Миколаївській області за період 1999-2006 років чисельність зайнятих в особистому селянському господарстві постійно зростає (майже на 14,2 тис. осіб щорічно). Необхідно відмітити, що в 2006 році серед 84,3 тис. осіб зайнятого населення в особистих селянських господарствах 48,1% працювали з метою ринкової реалізації продукції. Склалась цікава ситуація: серед працюючих в особистих селянських господарствах найбільша питома вага належить жінкам (56%), а більшість безкоштовно працюючих членів сім'ї - це чоловіки (74,7% від загальної чисельності в даній категорії).

На відміну від особистих селянських господарств селянські (фермерські) господарства (СФГ) мають статус юридичних осіб. В Миколаївській області в СФГ зайнято приблизно 5% від всіх працюючих в сільському господарстві (на 1.01.2006).

Зауважимо, що, на відміну від зайнятих в ОСГ, фермер може поєднувати в собі як функції власника, підприємця працівника, так і виступати в якості роботодавця, тобто наймати робочу силу.

Погіршення економічної ситуації в країні ускладнює процес створення фермерських господарств. Частина господарств змушена припиняти свою діяльність, тому ця форма господарювання все менше поглинає надлишок робочої сили на ринку праці, а вивільнені

працівники поповнюють групу зайнятих в ОСГ. Так, якщо в СФГ Миколаївської області в 2002 році було зайнято близько 9,0 тис. осіб, то вже в 2006 році - 6,8 тис. осіб.

Однією з причин, що не дає селянам ефективно господарювати, є законодавчо обмежений розмір землекористування. За законами України, у власника ОСГ може бути не більш як 2га (розмір земельної ділянки може бути збільшено в разі одержання в натурі (на місцевості) земельної частки (паю) та її успадкування членами ОСГ), у фермера — до 100га, у тому числі сільськогосподарських угідь – до 50га. За розрахунками вчених Інституту аграрної економіки УААН ефективними можуть бути господарства із земельною площею понад 100га з диференціацією по культурах: для виробництва зернових 400га, плодово-ягідних – 25 - 60га.

В Миколаївській області площа сільськогосподарських угідь середнього фермерського господарства в 2006 році становила близько 48га, одного ОСГ - 0,24га. Земленавантаження на одного працюючого як у ФСГ, так і в ОСГ зростає і становило в 2006 році відповідно: 32,3га та 1,3га. Таким чином, можна припустити, що в середньому в даних господарствах працює близько 2-х осіб.

Рівень самостійної зайнятості сільського населення можна охарактеризувати відносним показником питомої ваги зайнятих у СФГ та ОСГ у загальній чисельності сільського населення віком від 15 до 70 років (Зс), який розраховується за формулою:

$$Зс = (Чсфг + Чосг / Чсн) \times 100\%,$$

де: Чсфг - чисельність зайнятих в селянських (фермерських) господарствах, осіб;

Чосг - чисельність зайнятих в особистих селянських господарствах, осіб;

Чсн - чисельність сільського населення, осіб.

Для визначення впливу рівня самостійної зайнятості на економічні показники нами проведено групування районів Миколаївської області за даним показником (таблиця 1).

Таблиця 1

Групування районів Миколаївської області за рівнем самостійної зайнятості сільського населення в 2006 році, %

Показники	Групи районів за рівнем самостійної зайнятості			
	До 25,0	25,1-40,0	Понад 40	В середньому по області
Середній показник по групі	18,7	32	59,2	30,5
Кількість районів в групі	7	7	5	19
Рівень зареєстрованого безробіття, %	4,4	4,9	5,9	4,9
Навантаження безробітних на одне вільне робоче місце, осіб	8	8	16	9
Середньомісячна заробітна платня працівників, грн.	248	213	188	239
Питома вага малих підприємств в загальній чисельності діючих підприємств в с/г, %	60,6	65,9	68	65
Питома вага найманих працівників с/г в загальній чисельності найманих працівників, %	70,6	77,9	77,6	75,4

В першу групу з низьким рівнем самозайнятості (18,7%) увійшли такі райони: Баштанський, Березнегуватський, Вознесенський, Жовтневий, Миколаївський, Первомайський, Снігурівський. В цій групі мінімальний рівень зареєстрованого безробіття (4,9%) і відповідно показник навантаження незайнятої робочої сили на одне вільне робоче місце (8 осіб), в цій групі районів найменша питома вага малих підприємств в загальній кількості діючих

в сільському господарстві (60,6%), тобто значна частина сільського населення зайнята на великих і середніх підприємствах, що дає більшу гарантію соціальної захищеності і пом'якшує проблему безробіття.

До другої групи з середнім рівнем самостійної зайнятості (32,0%) віднесено райони: Арбузинський, Березанський, Братський, Веселинівський, Єланецький, Новоодеський, Очаківський. В цій групі відмічається зростання частки найманих працівників сільського господарства в порівнянні з першою групою (на 7,3 в.п.) та питомої ваги малих підприємств (на 5,3 в.п.) і зниження середнього рівня заробітної плати.

В третю групу з найвищим рівнем самозайнятості сільського населення (59,2%) увійшли райони: Врадіївський, Доманівський, Казанківський, Кривоозерський, Новобузьський. В цій групі спостерігається найнижчий рівень середньомісячної заробітної плати, найбільший рівень безробіття і відповідно максимальне навантаження на одне вільне робоче місце (16 осіб) (рис. 1).

Умовні позначки:

■ - до 25,0 ■ - 25,1-40,0 ■ - 40,0 і більш

Рис.1. Групування районів Миколаївської області за рівнем самостійної зайнятості сільського населення в 2006 році

ВИСНОВКИ

Проведене нами групування районів Миколаївської області показує, що із зростанням рівня самозайнятості сільського населення збільшується рівень зареєстрованого безробіття, зростає рівень навантаження на одне вільне робоче місце, знижується середньомісячна заробітна плата працівників сільського господарства та питома вага малих підприємств в загальній кількості діючих в сільському господарстві, а також зростає частка найманих працівників сільського господарства в загальній чисельності найманих працівників.

Таким чином, підсумовуючи, зазначимо, що розширення самостійної зайнятості сільського населення не дає змогу остаточно вирішити проблему безробіття на селі, а лише може пом'якшити його та розширити сферу прикладання праці селян.

Враховуючи великомасштабність виробництва та наявність колективних форм праці в сільському господарстві України, на сьогодні стає можливим використання корисного потенціалу псевдо-самостійної зайнятості. Суть в тому, щоб великі сільгосппідприємства орієнтували свій попит на робочу силу на самостійно зайнятих осіб (працівників ОСГ, ФСГ, сімейних, приватних підприємств, підприємств).

Об'єктивною необхідністю діяльності держави на сучасному етапі є підтримка та розвиток мозайності сфери малого бізнесу. Це може забезпечити певний соціальний ефект - зменшення безробіття, розширення зайнятості та підвищення доходів сільського населення і підвищення добробуту села в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вдовиченко А.М., Якуба К.І., Горлатий М.Д. і ін.* Соціальне відродження і розвиток села в умовах становлення ринкової економіки. – К.: «Урожай», 1993. – 216 с.
2. *Іванов А.М.* Особливості трудового потенціалу жінок, зайнятих в аграрному секторі АПК Миколаївської області // Матеріали 2-ої науково – практичної конференції «Альянс наук: учений – ученому». - Дніпропетровськ, Вид-во ДНУ, 2005. - С. 275 – 281.
3. *Косаев А.Г.* Трудовой потенциал в условиях интенсификации. – М.: Наука, 1990. – 345 с.
4. *Крилова І.Г.* Економічні засади забезпечення зайнятості сільського населення в регіоні. - Автореферат дис. канд. економ. наук. – Миколаїв, - 2006. – 198 с.
5. *Пугачова К.М.* Про підвищення добробуту села // Матеріали наук.- практ. Конфер. «Проблеми соціального захисту населення в умовах ринкової економіки». – К., 2003. – 231 с.
6. *Рузавина Е.И.* Занятость в условиях интенсификации производства. -М.: Статистика, 1995. – 230 с.
7. Статистичний щорічник України за 2005 рік. - К.: Консультант, 2005. – 590 с.